

UNIVERSITI PUTRA MALAYSIA

KOSMOLOGI DALAM PUISI-PUISI ZURINAH HASSAN

MUHAMAD FADZIL BIN YUSOFF

FBMK 2012 8

**KOSMOLOGI DALAM PUISI-PUISI
ZURINAH HASSAN**

MUHAMAD FADZIL BIN YUSOFF

**DOKTOR FALSAFAH
UNIVERSITI PUTRA MALAYSIA**

2012

KOSMOLOGI DALAM PUISI-PUISI ZURINAH HASSAN

Oleh

MUHAMAD FADZIL BIN YUSOFF

**Tesis Ini Dikemukakan Kepada Sekolah Pengajian Siswazah, Universiti
Putra Malaysia, Sebagai Memenuhi Keperluan Ijazah Doktor Falsafah**

Julai 2012

DEDIKASI

ALLAH yang MAHA ESA
Kusyukuri nikmat hidup ini

Ayahanda dan Bonda
HAJI YUSOFF ISA dan BIDAH DRAMAN
Mengiringi **DOA** sepanjang hayatku

Ayahanda dan Bonda Mertua
ALLAHYARHAM MOHAMMAD CHE IBRAHIM dan AZIZAH KAK ONG
ABDULLAH
Keprihatinanmu kuhargai

Isteriku
SURIANI MOHAMMAD
Sabar dan sayangmu berkekalan

Putera dan Puteriku:
MUHAMMAD FAKHRULRAZI
MUHAMMAD FAKHRIHADI
NURFAQIHAH HANUN
NURFASIAH HUSNA
MUHAMMAD FATHURRAIF
Inspirasi kejayaan buat kalian

Adik-beradikku:
FARIDAH, FAUZIAH, FADZILAH, FATIPAH dan FAIRUS
Kecekalan dan ketabahan membuatkan kita berjaya

Guru-guru yang menabur bakti:
SRK SULTAN IBRAHIM 1
SMK SULTAN IBRAHIM 1
MAKTAB PERGURUAN KOTA BHARU
UNIVERSITI SAINS MALAYSIA
UNIVERSITI PENDIDIKAN SULTAN IDRIS
UNIVERSITI PUTRA MALAYSIA
Ilmu yang kauberi tiada ternilai harganya

Teman-temanku
Di mana sahaja kalian berada

TERIMA KASIH
Hanya **ALLAH SWT** yang mampu membalas **BUDI** dan **JASA** kalian.

Abstrak tesis yang dikemukakan kepada Senat Universiti Putra Malaysia
sebagai memenuhi keperluan untuk ijazah Doktor Falsafah

KOSMOLOGI DALAM PUISI-PUISI ZURINAH HASSAN

Oleh:

MUHAMAD FADZIL BIN YUSOFF

Julai 2012

Pengerusi : Profesor Madya Hajah Samsina binti Abd. Rahman, PhD

Fakulti : Bahasa Moden dan Komunikasi

Kajian ini menganalisis puisi-puisi Zurinah Hassan dengan memberi tumpuan kepada unsur-unsur kosmologi yang terdapat di dalamnya. Tumpuan diberikan kepada kosmologi biotik dan kosmologi abiotik. Kosmologi biotik (benda hidup) dilihat melalui alam semesta yang hidup di atas muka bumi ini yang memerlukan satu sama lain untuk hidup, yang dapat dipecahkan kepada alam flora dan alam fauna. Manakala kosmologi abiotik iaitu benda bukan hidup yang dibahagikan kepada dua, iaitu alam semula jadi dan alam buatan manusia.

Kajian ini berfokus kepada kumpulan-kumpulan perseorangan dan antologi puisi Zurinah Hassan iaitu Kumpulan Puisi **Sesayup Jalan** (1974), Kumpulan Puisi **Di Sini Tiada Perhentian** (1977), Kumpulan Puisi **Keberangkatan** (1985), Kumpulan Puisi **Pujangga Tidak Bernama** (1994), Antologi **Nota waktu** (bersama Lim Swee Tin) (2003), Kumpulan Puisi **Pesanan dari Gunung**

Ledang (2004) dan yang terakhir Kumpulan Puisi **Salasilah** (2005). Tiga objektif kajian adalah pertama, mengenalpasti unsur-unsur kosmologi biotik dan abiotik yang terdapat dalam puisi-puisi Zurinah Hassan. Kedua, menganalisis unsur-unsur kosmologi biotik dan kosmologi abiotik dengan mengaplikasi Teori Pengkaedahan Melayu dan yang ketiga menginterpretasi falsafah dan pemikiran alam (kosmologi) dalam puisi-puisi Zurinah Hassan berdasarkan penanda kosmologi. Kaedah yang digunakan untuk menyempurnakan kajian ini ialah kaedah kepustakaan dan kaedah analisis kandungan (teks).

Kajian ini terbukti telah mencapai objektifnya dengan penemuan unsur-unsur kosmologi biotik (alam flora dan alam fauna) dan kosmologi abiotik (alam semula jadi dan alam buatan manusia) dalam puisi-puisi Zurinah Hassan. Unsur kosmologi biotik yang ditemui ialah alam flora yang terdiri daripada (i) hutan rimba, rumput, padi, kacang, tebu dan kaduk, (ii) pepohon, reranting, dedaun dan duri, (iii) bunga, (iv) buah manakala alam fauna pula terdiri daripada (i) burung dan kupu-kupu, (ii) ikan, ketam dan buaya (iii) anai-anai dan semut, (iv) kucing dan singa, (v) rusa dan pelanduk, (vi) ayam, kambing dan lembu. Seterusnya, kosmologi abiotik yang terdiri dari alam semula jadi iaitu (i) angin, ombak, laut dan pantai, (ii) hujan, (iii) sungai, (iv) tanah dan sawah manakala alam buatan manusia ialah (i) perahu dan bahtera, (ii) rumah, (iii) keris dan pisau, (iv) seruling, (v) gambar dan lukisan (vi) lilin dan pelita.

Teori Pengkaedahan Melayu telah diaplikasikan untuk menganalisis unsur-unsur kosmologi biotik dan kosmologi abiotik dalam puisi-puisi Zurinah Hassan. Hasil dapatan menunjukkan puisi-puisi Zurinah Hassan menepati dengan dua pengkaedahan yang digunakan iaitu Pengkaedahan Alamiah dan Pengkaedahan Keagamaan. Melalui Pengkaedahan Alamiah dan Pengkaedahan Keagamaan puisi-puisi Zurinah Hassan menjadikan kosmologi sebahagian daripada diri dan kehidupannya yang bersandarkan kepada keimanan dan akidah Islam. Ini dapat dilihat melalui unsur kosmologi yang menemukan falsafah serta pemikiran alam yang dapat dijadikan sebagai perlambangan, pengiktibaran, perbandingan, proses pembelajaran, sosiobudaya Melayu, pengerat kasih sayang, suara perjuangan untuk mendapatkan hak, maruah, kekuasaan Allah SWT, meningkatkan diri dalam mengingati Allah SWT, medan perjuangan dan sebagai motivasi untuk membina kejayaan. Selain itu, hasil kajian turut membuktikan peranan dan sumbangan penting Zurinah Hassan dalam dunia sastera khususnya puisi Melayu tanah air. Zurinah Hassan berjaya meletakkan unsur-unsur kosmologi sebagai renungan untuk menemui makna kehidupan dengan cara mengaitkan objek alam fizikal dengan kehidupan manusia.

Abstract of thesis presented to the Senate of Universiti Putra Malaysia in fulfilment of the requirement for the degree of Doctor of Philosophy

COSMOLOGY IN THE POETRY WORKS OF ZURINAH HASSAN

By:

MUHAMMAD FADZIL BIN YUSOFF

July 2012

Chairman : Professor Madya Hajah Samsina binti Abd. Rahman, PhD.

Faculty : Modern Languages and Communications

This research was done based on the poetries of Zurinah Hassan with the emphasis given on cosmological elements. These emphasis focused on biotic cosmology and abiotic cosmology. Biotic cosmology (living things) is seen as all the living things on the surface earth that depends on one another, divided into the worlds of flora and fauna. Where as abiotic cosmology are perceived as non-living things divided into two; the natural world and man-made world.

This research focused on individual groups and the antalogy of the poetry works of Zurinah Hassan that is; ***Sesayup Jalan*** (1974), ***Di Sini Tiada Perhentian*** (1977), ***Keberangkatan*** (1985), ***Pujangga Tidak Bernama*** (1994), ***Nota waktu*** (collaboration with Lim Swee Tin) (2003), ***Pesanan dari Gunung Ledang*** (2004) and last but not least, collective poems of ***Salasilah*** (2005). In this research, there were three objective aimed which are; to identify the elements of both biotic

and abiotic cosmology in the poetries of Zurinah Hassan. Second, to analyse the elements of biotic and abiotic cosmology while applying The Malay Theory of Methodology and third to interpret the philosophy and cosmological thinking in Zurinah Hassan's poetries based on cosmological marker. The methods to be used in this research will be the library studies and content (text) analysis.

This research has proven in achieving its objective with the discovery both biotic cosmology (both worlds of flora and fauna) and abiotic cosmology (The natural world man-made world as well) in Zurinah Hassan's poetries. The elements found was the world of flora, which consists of these being mentioned; (i) jungle, grass, paddy, beans, sugar cane and kaduk (ii) twigs, branches, leaves and thorns, (iii) flowers (iv) fruits, where as for the world of fauna was (i) birds and moths, (ii) fishes, crabs and crocodiles (iii) termites and ants, (iv) cats and lions, (v) reindeers and deers, (vi) chickens, goats and cows. As for abiotic cosmology, which was made of the natural world, mentioned of (i) wind, waves, seas and beaches, (ii) rains, (iii) rivers, (iv) soil and field and as for man-made was (i) boats and arks, (ii) house, (iii) kris and knives, (iv) flutes, (v) picture and paintings, (vi) candles and lamps.

The Malay Theory of Methodology was applied to analyse the elements of both biotic and abiotic cosmology in the poetries of Zurinah Hassan. Findings also shows that Zurinah Hassan's poetries were immersed with two kinds of methodologies, which are Natural Approach (Pengkaedahan Alamiah) and

Religious Approach (Pengkaedahan Keagamaan), and through these two studies Zurinah Hassan has made cosmology as part of one's self and that life was based on the faith and aqidah of Islam. This can be seen in the use of cosmological markers that marries philosophy and thought of nature as part of symbolism, to be used as a lesson, as a comparison, a learning process, as part of the Malay socioculture, to strengthen the bonds of relationship, as a voice of a cause, as dignity as a proof the powers of the almighty, to make one's self to be closer to the almighty, as a battlefield and as a motivation on the path to succes. other than that, the findings also shows the role and great contribution of Zurinah Hassan in the world of literature especially in nation Malay poetry. Zurinah Hassan has successfully placed the elements of cosmology as a point to ponder, in the search to find the meaning of life through the combination of the objects of the physical world and human life.

PENGHARGAAN

Bismillahirrahmannirrahim
Dengan Nama Allah Yang Maha Pemurah dan Maha Penyayang

Segala Pujian ke-Hadrat Allah Yang Maha Pemurah Lagi Maha Penyayang.
Selawat dan Salam Kepada Junjungan Besar Nabi Muhamad S.A.W.

Penulis memanjatkan kesyukuran ke hadrat Ilahi kerana dengan izin-Nya, penulisan tesis ini dapat disempurnakan. Dalam usaha menyiapkan penulisan tesis ini, penulis telah mendapat pelbagai bantuan dan sokongan daripada pensyarah, sahabat dan rakan seperjuangan yang lain terutama dalam mencetuskan idea dan sokongan yang tidak berbelah bagi.

Setinggi-tinggi penghargaan dan terima kasih yang tidak terhingga kepada Ahli Jawatankuasa Penyeliaan tesis iaitu **Prof Madya Dr. Hajah Samsina binti Abd. Rahman, Dr. Kamariah binti Kamarudin** dan **Prof Madya Dr. Arba'ie bin Sujud** yang sentiasa memberikan kerjasama dan nasihat serta pandangan yang sangat berguna hingga tesis ini dapat disempurnakan. Ucapan terima kasih khas buat tenaga pengajar **Prof Madya Dr. Lim Swee Tin** dan **Prof Madya Dr. Mohd Zariat bin Abdul Rani** yang menitipkan ilmu yang berguna semasa proses pembelajaran dijalankan. Terima kasih juga ditujukan kepada Kementerian Pelajaran Malaysia atas kepercayaan dan tajaan pengajian ini. Terima kasih yang tidak terhingga kepada penyair **Dr. Hajah Zurinah Hassan** dan penjana teori **Prof. Dato' Dr. Hashim Awang** yang sudi berkongsi ilmu dan bahan kajian. Tidak lupa guru-guru, rakan-rakan akademik dan pegawai dan staf Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi, Universiti Putra Malaysia yang telah memberikan pelbagai sumbangan dan buah fikiran bagi menyiapkan penulisan tesis ini.

Akhirnya, sanjungan dan penghargaan istimewa untuk isteri tercinta **Pn. Suriani binti Mohammad** serta anak-anak **Muhammad Fakhrulrazi, Muhammad Fakhrihadi, Nurfaqihah Hanun, Nurfasihah Husna** dan **Muhammad Fathurraif** atas pengorbanan, kesabaran serta kasih sayang yang tiada penghujungnya. Jadikanlah kejayaan ini sebagai inspirasi untuk berjaya dan melakarkan perubahan dalam kehidupan. Dedikasi khas jua untuk ayahanda: **Haji Yusoff bin Isa** dan bonda: **Bidah binti Draman** kerana keberkatan doamu, memakbulkan impian ini.

Wassalam

MUHAMAD FADZIL BIN YUSOFF
Program PhD Kesusasteraan Melayu
Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi,
Universiti Putra Malaysia,
Serdang, Selangor Darul Ehsan.

Saya mengesahkan bahawa satu Jawatankuasa Peperiksaan Tesis telah berjumpa pada 18 JULAI 2012 untuk menjalankan peperiksaan akhir bagi Muhamad Fadzil bin Yusoff untuk menilai tesis beliau yang bertajuk “Kosmologi Dalam Puisi-Puisi Zurinah Hassan” mengikut Akta Universiti dan Kolej Universiti 1971 dan Perlembagaan UPM [P.U.(A)106] 15 Mac 1998. Jawatankuasa telah memperakukan bahawa calon ini layak dianugerahi ijazah Doktor Falsafah.

Ahli Jawatankuasa Peperiksaan Tesis adalah seperti berikut:

Ahmad Mahmood bin Musanif, PhD

Profesor Madya
Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi
Universiti Putra Malaysia
(Pengerusi)

Mohd Zariat bin Abdul Rani, PhD

Profesor Madya
Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi
Universiti Putra Malaysia
(Pemeriksa Dalam)

Nik Rafidah binti Nik Muhamad Affendi, PhD

Pensyarah
Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi
Universiti Putra Malaysia
(Pemeriksa Dalam)

Mohamad Mokhtar bin Abu Hassan, PhD

Profesor
Jabatan Kesusasteraan Melayu
Akademi Pengajian Melayu
Universiti Malaya
(Pemeriksa Luar)

SEOW HENG FONG, PhD

Profesor dan Timbalan Dekan
Sekolah Pengajian Siswazah
Universiti Putra Malaysia

Tarikh:

Tesis ini telah dikemukakan kepada Senat Universiti Putra Malaysia dan telah diterima sebagai memenuhi syarat keperluan ijazah **Doktor Falsafah**. Ahli Jawatankuasa Penyeliaan adalah seperti yang berikut:

Hajah Samsina binti Abd. Rahman, PhD

Profesor Madya
Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi
Universiti Putra Malaysia
(Pengerusi)

Kamariah binti Kamarudin, PhD

Pensyarah Kanan
Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi
Universiti Putra Malaysia
(Ahli)

Arba'ie bin Sujud, PhD

Profesor Madya
Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi
Universiti Putra Malaysia
(Ahli)

BUJANG BIN KIM HUAT, PhD

Profesor dan Dekan
Sekolah Pengajian Siswazah
Universiti Putra Malaysia

Tarikh:

PERAKUAN

Saya memperakui bahawa tesis ini adalah hasil kerja saya yang asli melainkan petikan dan sedutan yang tiap-tiap satunya telah dijelaskan sumbernya. Saya juga memperakui bahawa tesis ini tidak pernah dimajukan sebelum ini, dan tidak dimajukan serentak dengan ini, untuk ijazah lain sama ada di Universiti Putra Malaysia atau institusi lain.

MUHAMAD FADZIL BIN YUSOFF

Tarikh :

SENARAI KANDUNGAN

Halaman

DEDIKASI	ii
ABSTRAK	iii
ABSTRACT	vi
PENGHARGAAN	ix
PENGESAHAN	x
PERAKUAN	xii
SENARAI CARTA	xvi
SENARAI JADUAL	xvii
SENARAI RAJAH	xix
SENARAI SINGKATAN	xx

BAB

I	PENDAHULUAN	
	Latar Kajian	1
	Pernyataan Masalah	8
	Objektif Kajian	17
	Kepentingan Kajian	17
	Pemilihan Bahan dan Batasan Kajian	20
	Kaedah Kajian	21
	Definisi Konsep	22
	Takrifan Puisi	22
	Takrifan Kosmologi	24
	Definisi Operasioal	32
	Rumusan	32
II	SOROTAN LITERATUR	
	Pengenalan	33
	Kajian-Kajian Lepas	35
	Kajian Alam Dalam Puisi-Puisi Melayu	35
	Kajian Penyair dan Kepenyairan Zurinah Hassan	46
	Kajian Teori Pengkaedahan Melayu	61
	Rumusan	88

III	METODOLOGI KAJIAN	
	Pengenalan	92
	Reka Bentuk Kajian	92
	Analisis Data	93
	Pengenalan Teori	93
	Pembinaan Teori Tempatan untuk Sastera Melayu	99
	Pembentukan Pengkaedahan Melayu Sebagai Sebuah Teori Sastera	107
	Teras Pembentukan Pengkaedahan Melayu	111
	Teras Kebajikan	112
	Teras Ketakwaan	113
	Teras Ketatasusilaan	114
	Teori Pengkaedahan Melayu	117
	Pengkaedahan Alamiah	120
	Pendekatan Gunaan	122
	Pendekatan Moral	124
	Pendekatan Firasat	127
	Pengkaedahan Keagamaan	129
	Pendekatan Dakwah	131
	Pendekatan Kemasyarakatan	133
	Pendekatan Seni	134
	Rumusan	138
IV	KOSMOLOGI DALAM PUISI-PUISI ZURINAH HASSAN	
	Pengenalan	140
	Kosmologi Biotik (Alam Flora) Dalam Puisi-Puisi Zurinah Hassan	145
	Pendahuluan	145
	Hutan rimba, Rumput, Padi, Kacang, Tebu dan Kaduk	150
	Pepohon, Reranting, Dedaun dan Duri	166
	Bunga	179
	Buah	194
	Rumusan Kosmologi Biotik (Alam Flora)	206
	Kosmologi Biotik (Alam Fauna) Dalam Puisi-Puisi Zurinah Hassan	212
	Pendahuluan	212
	Burung dan Kupu-Kupu	216
	Ikan, Ketam dan Buaya	227
	Anai-Anai dan Semut	242
	Kucing dan Singa	248
	Rusa dan Pelanduk	257
	Ayam, Kambing dan Lembu	261
	Rumusan Kosmologi Biotik (Alam Fauna)	275
	Rumusan Kosmologi Biotik	281

Kosmologi Abiotik (Alam Semula jadi) Dalam Puisi-Puisi Zurinah Hassan	287
Pendahuluan	287
Angin, Ombak, Laut dan Pantai	292
Hujan	323
Sungai	345
Tanah	358
Rumusan Kosmologi Abiotik (Alam Semula jadi)	375
Kosmologi Abiotik (Alam Buatan Manusia) Dalam Puisi-Puisi Zurinah Hassan	383
Pendahuluan	383
Perahu dan Bahtera	387
Rumah	396
Keris dan Pisau	404
Seruling	412
Gambar dan Lukisan	416
Pelita dan Lilin	419
Rumusan Kosmologi Abiotik (Alam Buatan Manusia)	422
Rumusan Kosmologi Abiotik	427
V KESIMPULAN DAN PENUTUP	431
RUJUKAN	458
LAMPIRAN	
Lampiran A:	
Temu ramah dengan Penyair Dr Hajah Zurinah Hassan	481
Lampiran B:	
Biodata Ringkas Pengasas Teori Pengkaedahan Melayu	488
Lampiran C:	
Temu ramah dengan Profesor Dato' Dr. Hashim Awang	490
BIODATA PELAJAR	495